

Prekarisaatio elettävämmäksi

Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen

Kirjoitus on julkaistu Sosiologia-lehden blogissa toukokuussa 2016.

Panimme ilahtuneina merkille, että viime vuosina yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen piirissä vilkastunut keskustelu prekarisaatiosta jatkui *Sosiologia*-lehden numerossa 1/2016, jossa Pasi Pyöriä ja Satu Ojala tarkastelevat tilastoaineistoon nojaten prekarisaatiota työmarkkinoiden kehitystrendinä (Pyöriä & Ojala 2016). He asettavat tutkimusartikkelissaan provokatiivisen kysymyksen siitä, liioitellaanko työelämän epävarmuutta, ja tulevat siihen johtopäätökseen, että näin tosiaan on. Kommentoimme seuraavassa joitakin miel-tämme askarruttamaan jääneitä seikkoja koskien prekarisaation ja prekariaatin määritelmiä, indikaattoreita, poliittisuutta sekä palkkatyöyhteiskuntaa yleisemmin.

Pyöriän ja Ojalan artikkeli (myöh. artikkeli) keskittyy pelkästään palkkatyössä oleviin ja määrittelee prekariaatin osuutena työllisestä työvoimasta. On selvää, että tällainen määritelmä on monesakin mielessä rajallinen – eikä vähiten hetkellä, jossa työttömänä tai erilaisten aktivointitoimien kohteena on lähemmäs puoli miljoonaa suomalaista. (TEM 2016.)

Artikkelissa on luettu mukaan ”palkkatyötä tekevän prekariaatin” piirteisiin työsuhteen määräaikaisuus, mutta sen sijaan osa-aikainen työ on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Tätä perustellaan sillä, etteivät tutkijat tiedä, tehdäänkö osa-aikaista työtä pakosta vai vapaaehtoisesti. Rajaus herättää kuitenkin kysymyksiä. Tilastokeskuksen Työvoimatutkimus-aineistosta voidaan havaita, että siinä missä määräaikaista osa- tai kokoaika-

työtä tekevien määrä vuodesta 1997 vuoteen 2015 on hieman laskenut (339 000:sta 322 000:een), on *jatkuvaa osa-aikatyötä* tekevien määrä sen sijaan lähes kaksinkertaistunut (115 000:sta 219 000:een).

Onko lasi siis puoliksi tyhjä vai puoliksi täysi? Kiinnittämällä huomio määräaikaisiin työsuhteisiin saadaan aikaan vaikutelma ”epätyypillisen työn” osuuden vähentymisestä, kun taas osa-aikaisten työsuhteiden tarkasteleminen maalaisi päinvastaisen kuvan. Jos taas tarkastellaan pelkästään *uusien* työsuhteiden piirteitä, havaitaan, että alle vuoden kestäneiden työsuhteiden osuus kaikista alkaneista työsuhteista kasvoi 40 prosentista 60 prosenttiin vuosina 1998–2007 (Soininen 2015). Työn muutos ilmestyy tutkijan horisonttiin tai katoaa sieltä riippuen siitä, mitä aineistoja ja muuttujia tarkastelun piiriin otetaan.

Työsuhteen tyyppiin tuijottaminen ei kerro paljoakaan siitä, miten ja miksi työntekijät pelkäävät tulevaisuutensa puolesta tai kokevat jatkuvaa epävarmuutta ja tunnetta olosuhteiden armoilla olemisesta. Leena Åkerbladin (2014) laajaan haastatteluaineistoon perustuvan tarkastelun mukaan ihmisille on työn ”ulkoisia” prekaarisuuksia tärkeämpää se, miten työn organisoinnin tavat eriarvoistavat edellytyksiä kokea työ hyvin tehdyksi ja oma työn tekemisen tapa arvokkaaksi. Tässä valossa erityisen huolestuttava onkin se artikkelissa tehty havainto, että työpaikan ilmapiiri tai työkavereilta saatu tuki ei mitenkään kompensoi prekaaria työmarkkina-asemaa.

Ongelma ei siis ole vain siinä, minkälaisia työsuhteiden muotoja prekariaatin ”osuuteen” luetaan, sillä prekarisaatiossa – Pyöriän ja Ojalankin mainitseman laajan prekarisaatioteesin valossa (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 12–13; Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa 2011) sekä post-operaistisen prekarisaatiokeskustelun kontekstissa (Könönen 2015, 95–97) – ei ole kysymys vain työmarkkinoiden sisäisistä muutoksista vaan palk-

katyöinstituution vakautta ja ennustettavuutta elämään luovan roolin kyseenalaistumisesta, joka puolestaan on osa kapitalismin teollis-fordistista mallia leimanneen työn ja pääoman historiallisen kompromissin murtumista.

Prekarisaation tarkastelu pelkän palkkatyön horisontissa tai edes laajemmin ”formaalin” työn kontekstissa ei osu maaliinsa, sillä prekarisaatiolle ominaista on juuri työn kategorioiden sekoittuminen ja moninaistuminen sekä myös laadullisesti uudenlaisten (ja tilastolliselle tarkastelulle siksi suhteellisen näkymättömien) uuden työn muotojen kehkeytyminen. Esimerkiksi palvelualojen työntekijöiden eurooppalaisen kattojärjestön UNI Europen tuore tutkimus kertoo, että jo 12 % Ruotsin työkäisistä on tehnyt töitä netin digitaalisten palvelualustojen kautta niin sanotun ”keikkatalouden” (*gig economy*) piirissä (Huws & Joyce 2016). Kuinka kauan saamme odottaa, että tämänkaltainen pirstaleinen, institutionaalisesti hahmottomaton ja juridisesti alisäännelty työ saavuttaa työmarkkinatilastoilta edellytetyn yleisyyden tason?

Nähdäksemme artikkeli ei aivan tavoita prekariisaatiosta niitä piirteitä, joita olemme kuvaillleet palkkatyösuhteen ja palkkatyöyhteiskunnan ”pidon” heikentymisenä ja huokoistumisena (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 15–18). Palkkatyön asema positiivista tulevaisuudenuskosta ja turvallisuudentunnetta ylläpitävänä voimana ei meistä vaikuta lainkaan selvältä. Esimerkiksi Elinkeinoelämän arvo- ja asennetutkimuksessa 2010 (Haavisto 2010) nousi esiin sukupolvittainen ero, jossa alle 45-vuotiaat kokivat työn vanhempaa sukupolvea voimakkaammin välttämättömänä pakkopullana, jonka tarkoituksena on muiden aktiviteettien rahoittaminen. Kovan työn tekemisen etiikkaan kasvaneita työväenluokan edunvalvojia kauhistuttanee, että 55 prosentille kyselyn vastaajista työ merkitsi ”vain keinoa toimeentulon hankkimiseksi” (emt., 34).

Samansuuntaisesti European Values Study -aineistoon tukeutuvassa tutkimuksessa Teemu Turunen (2015) toteaa, että työn keskeisyys elämänalueena on vähentynyt tilastollisesti merkitsevällä tasolla suomalaisten palkansaajien keskuudessa, ja kokonaisuudessaan suomalaisten työhön sitoutuminen sijoittuu (kenties vastoin kansallisen työmytologian kuvastoa) eurooppalaisen keskitason alapuolelle. Turusen artikkelissa muistutetaan, että suomalaisten käsitykset työnteon mielekkyydestä ”kääntyivät 2000-luvun alussa negatiivisiksi ja irtaantuivat oman työpaikan taloudellista tilannetta koskevista odotuksista” (emt., 109).

Keskittyminen palkkatyöhön on rajauksena kaikkiaan oireellinen. Edellä mainittujen pito-ongelmien lisäksi palkkatyön fetisoiminen on historiallisesti palvellut kaikenlaisten ”epävirallisten” työn muotojen, kuten palkattoman hoivatyön, merkityksen sivuuttamista. Toki ymmärrämme, että jokainen teoreettisesta keskustelusta tehty operationalisointi on väistämättä vain osittainen ja tiettyyn näkökulmaan paikantunut. Yhteiskuntatieteiden metodologia ei tarjoa mitään suoraa, etuoikeutettua tai ”objektiivista” näkökulmaa yhteiskunnalliseen todellisuuteen tutkimuskohteena, vaan mittareiden konstruointi on väistämättä osin kiistanalaista ja siksi ”poliittista”. Jos siis artikkelin johtopäätökset osoittavat, että suomalaisessa työelämässä ei ole tapahtunut radikaaleja muutoksia sitten 1980-luvun, lukija joutuu joka tapauksessa kysymään ja arvioimaan, johtuuko tämä muuttumattomuus siitä, että mitään ei todella ole tapahtunut vai kenties siitä, että valitut mittarit eivät ole näitä tapahtumia tavoittaneet.

Työn muutoksen ”suuren kuvan” tarkastelu tuottaa helposti eräänlaisen optisen harhan, jossa tilasto väittää kaiken pysyneen ennallaan, kun taas yleisesti jaettu ja tunnettu kokemus kertoo perustavanlaatuisista – vaikka epäilemättä vielä varsin epämääräisistä – muutoksista. Nähdäksemme yhteiskunnallisen muutoksen tutkimuksen relevan-

tein kysymys ei yleensä olekaan se, onko tämä tai tuo muutos ”totta” (sillä mihin muuhun tämä johtaa kuin päättymättömään keskusteluun muutoksen oikeasta määritelmästä ja mittareista?) vaan pikemminkin, minkälaiset käsitteet parhaiten auttaisivat meitä ymmärtämään, jäsentämään, käsittämään ja käsittelemään sitä maailmaa, jossa joka tapauksessa joudumme elämään.

Tämä ei toki tarkoita, etteikö prekarisaatioon *liittyviä* ilmiöitä voisi ja kannattaisikin tutkia Työvoimatutkimuksen tai Työolotutkimuksen kaltaisten aineistojen kautta, mutta sen sijaan se aivan varmasti tarkoittaa, että prekarisaatio *yhteiskunnallisena tendenssinä ja jännitteenä* ei pelkisty työmarkkinoiden dynamiikkaa kuvaaviin aineistoihin – puhumattakaan siitä, että sitä voitaisiin näiden aineistojen kautta validoida tai falsifoida.

Pyöriä ja Ojala kysyvät, liioitellaanko työelämän epävarmuutta. Vastaavasti voisimme kysyä, liioitellaanko *työelämän epävarmuuden liioittelamista* – ja jos liioitellaan, niin minkälaisin seurauksin. Miten idealisoidun palkkatyönormin affirmoiminen tutkimuksen kautta palvelee niitä, jotka syystä tai toisesta eivät voi tai halua tämän normin piiriin päästä? Onko työntutkimuksen viestinä edelleen, että työelämän ”epätyypillisuus” on marginaali-ilmiö, joka täytyy joko unohtaa tai pakkokeinoin kitkeä? Vai voisiko myös sosiologinen työntutkimus luoda analyyttisiä välineitä sellaisen maailman hahmottamiseen, jossa nämä moninaistuvat ”marginaalit” voisivat tehdä elämästään elettävämpää?

Kirjallisuus

- HAAVISTO, ILKKA. 2010. *Työelämän kulttuurivallankumous. EVA:n Arvo- ja asennetutkimus 2010*. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.
- HUWS, URSULA & SIMON JOYCE. 2016. Size of Sweden's "Gig Economy" revealed for the first time. Foundation for European Progressive Studies & UNI Europa. <http://www.uni-europa.org/wp-content/uploads/2016/03/crowd-working-survey-swedenpdf.pdf>

- JOKINEN, EEVA, JUHANA VENÄLÄINEN & JUSSI VÄHÄMÄKI. 2015. "Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen." Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*, toim. Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 7–30.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2015. *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- PREKARISAATIO POHJOIS-KARJALASSA. 2011. "Johdanto." Teoksessa *"Yrittäkää edes!" Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*, toim. Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto, 7–14.
- PYÖRIÄ, PASI & SATU OJALA. 2016. "Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta?" *Sociologia* 53:1, 45–63.
- SOININEN, TIINA. 2015. *Changing expectations and realities of employment stability: longitudinal analysis of tenures in Finland*. Joensuu: University of Eastern Finland.
- TEM. 2016. Maaliskuussa 351 000 työtöntä työnhakijaa. Työllisyyskatsaus, helmikuu 2016. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. http://www.temtyollisyyskatsaus.fi/TextBase/Tkat/Prs/Tkat_fi.htm (Luettu 29.4.2016)
- TURUNEN, TEEMU. 2015. "Onko Suomi 'oleskeluyhteiskunta'?" *Yhteiskuntapolitiikka* 80:2, 107–120.
- ÅKERBLAD, LEENA. 2014. *Epävarmuuden tuolla puolen. Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.